

מצות כתיבת ספר תורה

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפיהם, למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (לא, יט)

בגדרי המצוה

כתב הרמב"ם (תפילין ומזוזה ס"ת ז, א) מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות.

והנה מקור הלכה זו הוא בגמרא סנהדרין (כא, ב) אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה.

והנה השאגת אריה (סימן לד) התעורר בשיטת הרמב"ם אם עיקר הקפידא לכתוב את השירה לחוד הוי, אלא דכיון שא"א לכתוב את השירה בפני עצמה ע"כ חייב לכתוב את כל התורה כולה מרישא לסיפא, או דילמא כיון שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות לחוד, ורחמנא אמר כתבו לכם את השירה, בע"כ לאו שירה לחודא במשמע, אלא כל התורה במשמע, וכאילו כתב רחמנא להדיא ועתה כתבו לכם התורה שיש בה שירה זו. ונ"מ היכא שכתב את כל התורה ובלא ונקרע ולא נשתייר אלא השירה לחוד, דאם החיוב הוא לכתוב את כל התורה כולה הרי אינה כתובה, אך אם החיוב בעיקרו הוא שהשירה תהיה כתובה, הרי היא קיימת. עוד נ"מ איכא היכא שעבר וכתב את השירה לחוד, דלפי הצד הראשון יוצא ידי חובה, דסוכ"ס השירה כתובה. אבל להצד השני לא קיים את המצוה אא"כ יש לו ס"ת שלם.

וסיים בדברי הרמב"ם ודאי משמע להדיא שהחיוב הוא על כתיבת התורה כולה, שהרי כתב כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, הרי הדגיש שהמצוה היא לכתוב התורה, והשירה הוא גילוי מלתא על התורה.

וכן יש לדייק מדברי החינוך (מצוה תריג), שהעתיק לשון הרמב"ם וז"ל כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, אך השמיט לגמרי הא דנלמד זה לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, והיינו כנ"ל דאין זה אלא גילוי מילתא בעלמא, ולכן אין צורך להעתיקו.

למה גרע מתפילין

החת"ס (יו"ד רנד) התקשה בדברי הרמב"ם הללו, מה ראייה הביא מהא דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות, דהכוונה היא על כל התורה, דלמא לעולם הכוונה היא על השירה בלחוד, ואע"ג שאין כותבין פרשיות פרשיות, מ"מ לא גרע מפרשיות שבתפילין ומזוזה ופרשת סוטה, שכל אלו נכתבין בפני עצמן כי כך ציוה ה', והכא נמי נימא דציוויו ית' הוא לכתוב את השירה לבדה.

וכתב ליישב ע"פ מה שכתב הב"י (או"ח מט) בטעם דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה, וז"ל משום דאיכא מילי טובא דמדדרישי מתוך הכתב, כגון יתירות וחסירות וקרי ולא כתיב ודכוותיה, ואי אמרת להו על פה בציר להו, עכ"ל. וכתב החת"ס דזה הטעם בעצמו יספיק גם לאיסור שלא לכתוב התורה פרשיות פרשיות, משום דהרבה דרושים נדרשים מסמיכות הפרשיות להדדי וכדמצינו הרבה פעמים בחז"ל, דדרשו סמוכין. ולפי"ז כתב ליישב לדברי הרמב"ם דממה שהותרו הנך פרשיות דתפילין ומזוזה וסוטה להיכתב הוא מחמת שאין עשוין ללמוד מתוכם, אלא להיות מכוסין בתפילין ומזוזה או להיחק במים בסוטה, וע"כ אין קפידא אם לא תהיה סמוכה לפרשה שלפניה ולאחריה. משא"כ פרשת השירה שהיא כדי ללמוד בה, כדכתיב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, אין לכותבה פרשיות פרשיות לבד. עי"ש עוד שהאריך בביאור הדבר.

מעשה כתיבה או שיהיה לו ס"ת

והנה יש לחקור בגדר מצוה זו, האם עיקרה הוא במעשה הכתיבה של הס"ת, או שעיקרה הוא שיהיה לו ס"ת ללמוד בו. ויש בזה נ"מ טובא כגון אי מהני לקנות ספר תורה, או שצריך לכתוב בדווקא. וכן מה יהיה אם אחר

שכתב לו ס"ת נתקלקל או נאבד האם חייב לקנות חדש או לא, דאם המצוה הוא בעצם הכתיבה לכאורה אינו מחוייב בזה לכתוב פעמיים, ובכתבו פעם אחת כבר קיים המצוה, ברם אם המצוה הוא שיהיה לו ס"ת כדי ללמוד בו, מסתבר שיצטרך לקנות חדש.

עוד נ"מ יש בדבר, כמה צריך להזדרז ולכתוב יותר בהקדם, דאם המצוה היא לכתוב מסתבר שאין לו חיוב מיוחד להזדרז חוץ מהדין הכללי של זריזים מקדימים למצוות, שהרי קיום המצוה היא חד פעמי וכשיהיה לו זמן פנוי יקיימו, אבל אם המצוה היא שיהיה לו ס"ת כדי ללמוד בו, הרי זו מצוה תמידית וממילא עדיפא טפי שיהיה לו כמה שיותר מוקדם, כדי שיוכל לקיים תכלית המצוה דהיינו ללמוד בה.

ונראה לדקדק זה בל' הרמב"ם וז"ל כלומר כתבו לכם תורה כו' ואע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו, ואם כתבו בידו כאילו קבלו מהר סיני, ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו. הנה ממה שלא הזכיר הרמב"ם כלל שאם אינו יודע לכתוב יקנהו מן השוק, ואדרבה הדגיש שעיקר המצוה שיכתבו בעצמו או שאחרים כותבין לו, משמע שעיקר המצוה הוא שיכתבו דייקא ולא שיהיה לו גרידא. אבל יש לעיין מלשון הרמב"ם בספר המצוות (מצוה יח), שהזכיר שמקיים המצוה גם בקונהו מן השוק, וצ"ב.

וכן היא דעת הרמ"א (יו"ד סימן ער), דדוקא בשכר לו סופר לכתוב ס"ת, או שקנה ספר שהיה מוטעה והגיהו יצא, דאז הוא זה כאילו כתבו. אבל אם לקחו כך ולא הגיהו בו דבר הוי כחוטף מצוה מן השוק ואינו יוצא בזה.

והנה מקור דברי הרמ"א הוא בגמרא מנחות (ל, א), אמר ר' יהושע בר אבא א"ר גידל אמר רב, הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני. אמר ר' ששת אם הגיה אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו. ומפרש הרמ"א דהא דאמר הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, הכוונה לגריעותא, שלא יצא בזה ידי חובתו. וכפי הנראה כך מפרשה גם הרמב"ם כנ"ל.

אכן רש"י שם מפרש שלעולם מצוה קעביד גם בלוקחו מן השוק, ויוצא בזה ידי חובתו, ולא אתי לאפוקי אלא שבכתבו בעצמו הוי מצוה מן המובחר, וכדאמר דהוי כאילו קיבלה מהר סיני. דבלוקחו מן השוק על אף דהוי מצוה הא מיהת מצוה מן המובחר לא הוי.

אם טרח כאילו קיבל מהר סיני

ואגב דאתינן לדברי הגמ' במנחות, הרי בנותן טעם להציע כאן לדברי הנמוקי יוסף (הו"ד בט"ז סי' ער סק"א), שכתב על דברי הגמ' האלו דברים מאלפים וז"ל, כחוטף מצוה שאין לו שכר גדול כמו שטרח בכתיבתה. ויש מקום למדת הדין לחלוק ולומר, אלמלא שבא עליו בטורח לא היה עושה אותה. כתבה הוא בעצמו או שכר סופר לכתבה וטרח בתיקון הקלפים ולסבול עול סופר עד שנכתב. כאילו קבלה מהר סיני שיש למדת הרחמים לומר בזו, כמו שטרח לזה כן היה טורח ללכת במדבר לקבלה מהר סיני, עכ"ל. הרי חזינן בזה גודל מעלת המתעסק והטורח בדבר מצוה ובדברי תורה, דמעלה עליו מדת הרחמים לומר שכן היה טורח ללכת לקבלה מהר סיני, ואשרי הזוכה לכך.

הניחו לו אבותיו ס"ת

נחזור לעניינינו, כבר הזכרנו לדברי הגמ' בסנהדרין, אמר רבא, אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת, מצוה לכתוב בעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. וכאמור פסקה הרמב"ם. ולכאורה לדברי רש"י במנחות דגם בקונה מן השוק, מקיים המצוה, א"כ ה"נ ביורשו מאבותיו יקיים המצוה, ואמאי הצריכוהו שיכתוב או יקנה בעצמו.

וכבר עמדו בזה רבים מהאחרונים. יש מהם שתרצו דנהי דס"ל לרש"י דלעולם אין המצוה שיכתבו דווקא, אבל ודאי גם הוא מודה שצריך להשתדל ולטרוח בהשגתה, ולכך שונה יורש מקונה, דביורש ליכא טרחא כלל, ולכן אמר רבא דאע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב בעצמו, ולא מקיים המצוה בירושה, אבל בקונה ס"ת נהי שאין בזה טרחא גדולה, כמו בכותב בעצמו, אך מ"מ טירחא כל דהו איכא ולא כירושה, דעכ"פ היה צריך להתעסק בקנייתה ולכן בזה יוצא ידי חובתו בדיעבד, אלא שאינו מצוה מן המובחר.

ועיין בבית הלוי (ח"א סי' ו) שאין הבדל בין ירושה וקנייה, אלא שדבר זה תלוי במחלוקת אביי ורבא בסנהדרין. דהרי אביי הקשה שם על רבא מהא דאמרו גבי מלך דכותב לו ס"ת לשמו, שלא יתנאה בשל אחרים, מלך אין הדיוט לא. פי' דדווקא מלך צריך לכתוב ספר תורה לשמו ולא להנות בשל אחרים, אבל הדיוט יכול לצאת בירושה. הרי מבואר דרבא סובר שבירושה לא מקיים המצוה, אבל אביי סבר דמקיים שפיר. ולפי"ז י"ל דהא

דר' גידל במנחות, דהלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, דפ"י רש"י דיוצא ידי המצוה אלא שאינו מצוה מן המוכח, היינו משום דס"ל כאב"י, אבל לרבא כי היכי שבירושה לא מקיים המצוה ה"נ בקניה לא מקיים המצוה. והרמ"א פסק כדעת רבא, וגם רש"י יכול להסכים לזה, דכל דבריו היו לשיטת אב"י.

כתב ס"ת ותרמו לביהכ"נ

ובדברי רבא גופא שאע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב בעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כתב בתורת חיים (סנהדרין שם) דנראה דמיתורא ד"לכם" קדריש, דמשמע משלכם בעינן, ולא סגי בשל אבותיו, ומתנ"י נמי גבי מלך מייתורא ד"לו" קדריש, מדכתיב וכתב לו את משנה התורה. ועפ"י"ז כתב הת"ח וז"ל, ונראה דיחיד הכותב ס"ת לעצמו ונותנה לביהכ"נ לקרות בה בציבור, לאו שפיר קעביד, שכיון שמקדישה הרי היא של הקדש ולא שלו היא, ושוב אינו יוצא בה ידי חובתו, דלכם כתיב שלכם בעינן, כדאשכחן בד' מינין שאין אדם יוצא בשל חברו.

והמנ"ח (שם, אות א) נקיט בפשיטות דלא כהת"ח, דכתב שפשוט דההוכחה אינה מתיבת "לכם", דהא ירושה מקרי לכם דירוש אתרוג שפיר יוצא בו יד"ח, והרבה דברים דבעינן לכם ויוצאין בירושה. אלא ההוכחה מדכתיב ועתה כתבו לכם, דבעינן שיכתבנו ובירושה ליכא כתיבה. וכיון שכן כ' המנ"ח דגם בקונה מן השוק לא מקיים המצוה, דמה לי קנין או ירושה, מאחר דלא כתב לא קיים המצוה, דהיא גז"כ דבעינן כתיבה. וזה אתי שפיר עם מה שנתבאר לן לעיל בד' הרמב"ם שעיקר המצוה היא מעשה כתיבה של ס"ת ולא שיהיה לו ס"ת, ודלא כרש"י שיוצא המצוה גם בקונה מן השוק.

ס"ת שנאבד

עוד כתב שם המנ"ח (אות ה) לדקדק לשון הרמב"ם שכתב מצות עשה לכתוב ס"ת לעצמו וכו' דעיקר המצוה היא הכתיבה, ולפי"ז אפשר דבכתב, אף שמכרו לאחר או הקדישה או שנאבד, קיים המצוה. דהמצוה היא רק פעם אחת לכתוב והא כתבו. והביא שבספר ת"ח בסנהדרין כאן כתב דאי מקדישה או נאבדה נתבטלה המצוה וצריך לכתוב לו אחר, וזהו לשיטתו כנ"ל, שעיקר המצוה נלמד מ"לכם" דבעינן שיהיה לכל אחד ואחד ס"ת ולא בכתיבה לחוד תלי מלתא.

והת"ח מכריח כדבריו ממה שכ' הרמב"ם (מלכים ג, א), בעת שישב המלך על כסא מלכותו כותב לו ספר תורה לעצמו, יתר על הספר שהניחו לו אבותיו. ואם לא הניחו לו אבותיו, או שנאבד, כותב שני ספר תורה וכו'. וא"כ יחיד נמי כשנאבדה לו ספר תורה שלו פשיטא דצריך לכתוב לו אחרת, דבספר תורה שמניח בבית גנזיו, אין לחלק בין יחיד למלך, לענין אבידה שבנאבד צריך אחרת, ע"ש וממילא הוא הדין נמי באם מכר או הקדיש, דאינו יוצא ידי חובתו. והטעם שהמצוה הוא שיהיה לכל אחד ואחד ס"ת ולא בכתיבה לחוד.

ויעויין במנ"ח שם שדחה את ראייתו, דע"כ צ"ל שחלוק דין מלך מדין הדיוט, אפילו לגבי הס"ת הראשון, דהרי גבי הדיוט כבר כ' הרמב"ם שאינו יוצא בירושה, וכאן משמע דשפיר יוצא, דכ' שכותב ס"ת יתר על מה שהניחו לו אבותיו. משמע שיצא יד"ח במה שירש מאבותיו. וא"כ גם מה שמבואר ברמב"ם שאם נאבד חייב לכתוב עוד ספר י"ל דאין זה אלא במלך וצ"ע.

ומכאן זה בהמשך דברי המנ"ח כתב שמצוות כתיבת ספר תורה מורכבת היא משני הענינים גם יחד. היינו שיהיה לו ס"ת ע"י שיכתוב. וסיים עלה המנ"ח, שכן נראה מדברי החינוך. היינו ממש"כ שנצטוינו להיות לכל איש מישראל ספר תורה, משמע שהמצוה היא תדירית ואילו ממש"כ בתחילת דבריו משמע שאינו יוצא ע"י קנין.

מצוות כתיבת ס"ת בזמן הזה

בטור (יו"ד סי' ער) כתב בשם הרא"ש (הלכות קטנות) שזה לא נאמר אלא לדורות הראשונים שהיו כותבין ס"ת ולומדין בה, אבל האידנא שכותבין ס"ת ומניחין אותם בביהכ"נ לקרות בהן ברבים, מצות עשה על כל אדם מישראל אשר ידו משגת לכתוב ה' חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושו ולהגות בהם הוא ובניו. היינו דמצות כתיבת ס"ת היא כדי ללמוד בה, דכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, וע"י הגמרא ופירושה, ידע פירוש המצוות והדינים על בורין, ואשר על כן, הן הן הספרים שאדם מצווה לכותבן.

וכתב עלה הב"י, דודאי לא בא הרא"ש לפטור לאדם ממצות כתיבת ס"ת ולהחליפה בחומשים ופירושיהן, ולא בא אלא לחדש לנו חיוב על כתיבת חומשים ופירושיהן, אבל לכתוב ס"ת לקרות בו פשיטא דגם האידנא זהו

עיקר קיום מצות העשה. שהרי הוא נוהג בו, כמו שהיו נוהגין בדורות הראשונים.

והחת"ס (יו"ד רנד) הסביר לדבריו דלא אמר הרא"ש אלא אם נדרוש טעמא דקרא, לומר שטעם המצוה של כתיבת ס"ת הוא כדי ללמוד מתוכה, דא"כ ממילא עיקר החיוב הוא על פירושי התורה ולא על תורה שבכתב. אך אגן קיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא להקל אלא רק להחמיר דרשינן, וממילא לחייבו לכתוב גם פירושי התורה שפיר מחייבינן ליה, דדרשינן טעמא דקרא לחומרא, אבל לפטרו מכתבת תורה שבכתב זה לא אמרינן, דלהקל לא דרשינן טעמא דקרא.

ויל"ע בדבריו דהא בגמרא בב"מ (קטו, א) איתא דהיכא דהטעם מפורש בקרא, לכו"ע דרשינן טעמא דקרא אף לקולא, והרי הכא הטעם מפורש בקרא כמ"ש הרא"ש הנ"ל, מצות כתיבת ס"ת הוא כדי ללמוד בה דכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. וא"כ לכו"ע נוכל לדרוש אף לקולא, וצ"ע.

נשים במצוה זו

השאגת אריה (ס"ה לה) הביא דיל"ע אם נשים חייבות במצות עשה זו של כתיבת ס"ת כאנשים או לא. והביא בזה ללשון הרמב"ם בספר המצוות (מצוה יח) וז"ל, הוא שצוינו שיהא כל איש ממנו כותב ס"ת לעצמו, ואם א"א לו לכתבו צריך שיקנהו או ישכור מי שייכתבהו לו והוא אומר וכתבו לכם את השירה הזאת כו'. והנה אחר השלמת מנין מצוות עשה, מביא הרמב"ם רשימה של מ"ע שאין נשים חייבות בה. וכתב וז"ל הלכה י"ח ואין הנשים חייבות בהן, ע"כ. וכן מדויק לשון הרמב"ם (פ"ז מהל' מזוזה) מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, דמשמע דוקא איש ולא אשה.

וכתב השאג"א דזו תימה דמנין לו זאת, ואפילו לפי מה דמשמע לכאורה מדברי הרא"ש דעיקר מצות כתיבת ס"ת היא כדי ללמוד בה, מ"מ הא כתבו רבוותא דנשים מברכות ברכת התורה הואיל וחייבות ללמוד מצוות הנהגות בהן, וכמ"ש הב"י (או"ח סוף סימן מז) בשם הסמ"ג. ואי משום שאינן חייבות בהרבה מצוות כגון מצ"ע שהזמ"ג, ונימא שכל שאינו מחוייב בכל המצוות, אינו בכלל מצות כתיבת ס"ת, א"כ יכולנו לפטור את כל העולם כולו מדין מצות כתיבת ס"ת, שהרי הרבה מצוות יש שאינן נוהג בישאל אלא בכהנים. ואפילו בכהן הדיוט ישנן הרבה מצוות שאינן נוהגות, והרבה מהם מצות המלך ואינו נוהג בכל אדם אלא ע"כ, דהא לאו מלתא היא. וא"כ ה"נ אין לנו טעם לפטור את הנשים ממצוה זו. ועוד הוסיף שכ"ש לפי מה שיל"ש שאין מצות כתיבת ס"ת תלוי כלל במצות ת"ת, דודאי שאין לנו לפטור נשים ממצוה זו מדפטורין מת"ת.

ואמנם החינוך אכן כתב וז"ל נוהגת בזכרים, שהן חייבין בתלמוד תורה וכמו כן לכתוב אותה ולא בנקבות. ומסתברא דהחינוך לטעמיה אזיל, דעיקר מצות כתיבת ס"ת היא כדי ללמוד בה.

חיוב נשים בת"ת

והנה מה שהקשה השאג"א, שהרי גם נשים מברכות ברכת התורה הואיל וחייבות ללמוד מצוות הנהגות בהן וכמ"ש הב"י (או"ח כו', בבית הלוי (שו"ת סימן ו) כתב בזה דחלוקים גדרי מצות תלמוד תורה בנשים ובאנשים. דבנשים מצות ת"ת היא רק בכדי לדעת המעשה אשר יעשון, אבל אין בזה מצות תלמוד תורה לעצמה. אבל באנשים, מלבד החיוב שיש בהם ללמוד כדי לדעת, עוד יש בהם חיוב של תלמוד תורה, והוא שעצם הלימוד מצד עצמו הוי קיום מצות ת"ת.

ומוכיח הבית הלוי יסוד זה מההיא דסוטה (כא, א), דאקשינן נשים במאי זכיין, היינו מאיפה יש לנשים זכות התורה, ומשני דמקריין ומתניין בנייהו ונטרן להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא. ואם איתא תיפוק ליה דמחויבות במצות ת"ת, עכ"פ במצוות שהן מחויבות בהן, וא"כ פשוט שיש להם זכות התורה. אלא ע"כ דחויבן ללמוד אינו אלא כדי לדעת מה לעשות, וזה אינו נכלל במצות ת"ת.

ועפ"י יסוד זה רצה לבאר שיטת הרמב"ם שנשים פטורות ממצות כתיבת ס"ת. דכיון דאינן מצוות בתלמוד תורה אינן בכתובה. איברא דכל זה א"ש אי נימא דעיקר טעם המצוה הוא שיהיה לו ס"ת כדי ללמוד בה, אך אם המצוה היא בעצם מעשה הכתיבה, אזי אין לנו לחלק בזה בין אנשים לנשים. וכבר הוכחנו בשיטת הרמב"ם שהחיוב הוא עצם הכתיבה.

שלא ברכו בתורה תחילה

ועל דרך זה מסביר בפירושו על התורה (שמות כד, ז) דברי הגמ' בנדרים (פא, א), שהחורבן בא משום שלא בירכו בתורה תחילה. וז"ל והנה בנדרים (פא, א) איתא על עזבם את תורתני שלא היו מברכין בתורה תחילה. וכן אמר שם מפני מה אין ת"ח מצויין יוצאין מבניהם ת"ח שאין מברכים בתורה תחילה. וי"ל דהם היו סוברים דלימוד התורה אינו מצוה מצד עצמה רק עיקר מה שצריך ללמוד הוא כדי לידע היאך ומה לעשות והעיקר הוא העשייה, והא אמרינן במנחות (מב, א) דכל מצוה דעשייתה גמר מצוה כגון מילה מברכין עליה וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוה אין מברכין עליה, ומש"ה לפי דעתם לא היו מברכין ברכות התורה כיון דאינו גמר מצוה.

והנה העונש הוא מדה כנגד מדה דהרי ידוע דאי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסי וכן אי אפשר בלא ת"ח ובלא העוסקים באומנותם. ואם נימא דעיקר הלימוד הוא רק משום דלידע היאך לעשות הרי שוין הם אם הוא לומד בעצמו או אחר לומד והוא עוסק בפרנסה והאחר יגיד לו היאך לעשות דלדבריהם הלימוד הוא כמו עשיית התפילין דאינו צריך לעשותן בעצמו ויכול לשכור לו אומן לזה. וכן הוא בלימוד. משא"כ אם הלימוד הוא עצם המצוה הא לא שייך לומר שיהיה סגי בלימוד של אחרים דהחוב הוא מוטל על כל אחד ואחד. וע"כ יען שלא היו מברכים בתורה תחילה באה להם העונש שהתורה אינה מוחזקת אצלם רק הולכת מאדם לאדם אחר כיון דלדעתו אין שום נ"מ אם הוא או אחר.

וכבר קדמוהו החתם סופר (נדרים שם) וז"ל כשנדקדק תחלה לשון תורה לשמה, מהו לשון לשמה ולא אמר לשם שמים, אלא יש תורה לשם שמים ממש אך אין כוונתו אלא כדי לקיים המצוות ולידע ההלכה איך יעשה המעשה. וכיון שכל עצמו של אותו העסק אינו אלא לקיים המצוה אינו עדיף מקיום המצוה גופיה דבעינא דלא עסיק בה לא מגינא ולא מצלי. אך עיקר מצות עסק התורה הוא מצוה בפ"ע להגות בה יומם ולילה ולהעמיק ולעיין בכל תוצאותיה ומובאיה כי עמקו מחשבותיה, ואם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה, לא לבד לידע המצוה בשעה שצריך לה אלא דרוש וקבל שר, היינו הדרשה עצמה היא השכר ונחת רוח לפני הקדוש ברוך הוא וזהו עוסק לשמה של תורה לא על כונה אחרת, והיא המגינה ומצלי.

ואז בשעת החורבן לא עסקו ע"ז האופן, והמחשבה הלז גילה להם הקדוש ברוך הוא היודע מחשבות ולא חכמים ונביאים. אך כמה יודע איפה זאת, אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, ומסקינן בפ' התכלת כל מצוה שעשייתה גמר מצותה מברכים עליה ושאינן עשייתה גמר מצותה אין מברכים עליה, והשתא אי כל כונת עסק התורה אינה אלא לעשות המצות א"כ אין למודה ועסקה גמר מצותה אין מברכים עליה, אבל המברך עליה מודה שכוונתו שמלבד קיום המצות עוד העסק בעצמו מצוה.

ראיות נגד יסוד בית הלוי

אבל בעיקר דברי הביה"ל יש להעיר ממש"כ בהקדמה לסמ"ק וז"ל, וגם כתב עוד (לומר) לנשים המצוות הנהגות להם עשה ולא, ותועיל להן הקריאה והדקדוק בהן כאשר יועיל עסק התלמוד לאנשים, כמו שמצינו (ע"ז ג, א) גוי שעוסק בתורה, פירוש וכן במצות, הרי הוא ככהן גדול להחיותו ולגדלו מכל שאר אחיו הגוים, כמו הכהן הגדול שיש לגדלו משאר אחיו הכהנים ומוקמינן בז' מצות. ומשמע מדבריו שאשה במצוות שלה מקיימת מצות ת"ת ממש כמו באנשים.

וכן משמע בשו"ת מהרי"ל (החדשות סימן מה) שכתב כדברי האגור, עי"ש שכתב שיכולות ללמוד ולקבל שר כאינו מצווה ועושה, ולכן יכולות לברך לפי ר"ת. ומוסיף דעדיף משאר מצוות שפטורות מהן, דרבנן תקנו פרשת וידבר וכו' נגד התמיד, משמע שאפילו להשיטות שאינן מברכות על מ"ע שהז"ג, כאן מברכות. ועוד שכתב להוכיח דמה שלומדות חשיב תורה, מהא דכתב מהר"ח דאפילו אחר צרכים גדולים אין לברך ברכת התורה, דאין כאן היסח הדעת דצריך לחשב דינים דבית הכסא, כגון כיצד יקנה וכיצד יגלה, וכ"ש אשה דחייבת תדיר, וכל צרכי הבית על פיה דחייבת לידע ולהתעסק. הרי לן שסברת הראשונים שהחוב ללמוד מצוות שלהן, הוי תורה שלנו ממש.

כתיבת ס"ת ע"י אשה

בשו"ת שאגת אריה (לה) רצה להביא ראיה לדברי הרמב"ם מהא דאמרינן (גיטין מה, ב) שס"ת תפילין ומזוזות שכתב מין עכו"ם ועבד אשה וקטן כותי וישראל מומר פסולין משום שנא' וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה.

ובשלמא תפילין א"ש דהא אינן בקשירה, דמ"ע שהז"ג הוא, אי משום דלילה לאו זמן תפילין א"נ שבת ויו"ט לאו זמן תפילין. אבל לענין ס"ת אס"ד דנשים חייבות בכתיבת ס"ת, מנלן דפסולין לכתיבה. דאין לנו ללמוד מתפילין שפסולין לכתוב, דשאני תפילין שאינן במצות הנחתן, אבל במצות ס"ת הא מצווין עליה. אלא וודאי דנשים ועבדים פטורים ממ"ע דכתיבת ס"ת, והשתא דמי לתפילין דגלי קרא דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה, ה"ה דאיכא למילף לכתיבת ס"ת מיניה שיהא נשים ועבדים פסולין לה מה"ט.

אבל דחה הראיה דהא נשים ועבדים פסולין נמי לכתיבת מזוזה, אע"ג דחייבות במצות מזוזה כדתנן בפ' מי שמתו (כ, ב) משום דגברי בעי חיי נשי לא בעי חיי. וע"כ ה"ט דפסולין לכתיבת מזוזה משום דהני קראי דוכתבתם גבי מזוזה כתיבי ודרשינן כל שאינו בוקשרתם דתפילין אינו נמי בוכתבתם דמזוזה דסמיכי קראי אהדי. וא"כ ילפי' לס"ת דמזוזה דאע"ג דחייבין במזוזה פסולין קרא לכתבן מהיקשא, ה"נ פסולין לכתיבת ס"ת אף על גב דאיתנן במצות ס"ת.

נשים אין יכולות לעשות שליח על כתיבת ס"ת

המנ"ח כתב טעם נוסף לפטור נשים ממצות כתיבת ס"ת, אפילו אם המצוה היא הכתיבה לבדה. דכיון דנשים פסולות לכתוב ספר תורה, דאינן בקשירה, ואם כתבו נשים אין לו דין ספר תורה כלל, א"כ אין שייך לומר שיתחייבו בזאת המצוה דאיך יקיימו אותה, ע"י כתיבת עצמן א"א, וע"י שליח נמי לא שייך, דהא אמרינן בכמה דוכתי (נדריים לה, ב ועוד) דכל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, והכא נמי כיון דהן פסולות לא מהניא שליחות, ובהכרח דפטורות לגמרי.

וכתב עוד שם, דהוסיף אחד מבני החבורה, דלפי מה שכתב במחנה אפרים (שלוחין סימן יא), דפועל עדיף משליח בעלמא, ואפילו בגוי דקיי"ל אין שליחות לעכו"ם אפ"ה בפועל מהניא, א"כ ה"נ אפשר, שתעשה זאת ע"י פועל, שתשכור סופר לכתוב לה ס"ת, דזה עדיף טפי משליחות ותוכל לקיים המצוה. והשיב על זה המנ"ח דשאני התם, שהתורה מיעטה עכו"ם משליחות, דבזה אמרינן שפיר דפועל עדיף טפי, דידו כידו ואפילו בעכו"ם יש שליחות. אבל בנ"ד דהחסרון הוא מצד המשלח, דהוא אינו יכול לעשות המצוה לא יהני על זה פועל, דמה שידו כידו אינו מועיל, דהא ידו דהמשלח אינו יכול לעשות דבר זה וזה פשוט.

ס"ת של שותפין

ברעק"א כתב דהיכא דאית ליה ס"ת בשותפות, אינו מקיים המצוה. והוכיח זאת מהא דכתב הת"ח שלא יקדיש ספר תורה לביהכ"נ רק ישאילנו לביהכ"נ שהרי צריכה להיות שלו. דלכאורה הלא גם אם יקדישנו לביהכ"נ עדיין יש לו חלק בו, ואי סגי שיהיה לו שותפות למה לא יוכל להקדישו, אלא ע"כ בעינן שיהיה שלו בלחוד שלא בשותפות.